

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(477)«1932/1933»

Ольга Баковецька

Голодомор 1932-33 років – регіональний аспект (на матеріалах Баштанського району Миколаївської області).

Політичні та економічні рішення 1927-1932 років призвели до штучного голодомору, масових розстрілів репресованих, знищення українзації, початку невинної русифікації в Україні. Голодомор 1932-1933 років став однією з найтрагічніших сторінок української історії. Протягом тривалого часу влада замовчувала факт голоду в Україні. Лише в кінці 80-х років, в зв'язку з кардинальними зрушеннями, що відбулися в політичній сфері, партійне керівництво України вперше офіційно визнало існування продовольчих труднощів в Україні, а в окремих регіонах, навіть голоду. Події початку 90-х років, проголошення незалежності України, вивели із забуття народну трагедію 1932-1933 років. Ще у 1990 році ЦК Компартії України у своїй постанові засудили злочинну політику тогочасної влади і дали їй діям політичну оцінку. Таким чином ця сторінка української історії була із темряви виведена на світло. Сьогодні тема голодомору займає особливе місце серед актуальних проблем української історії. А її регіональний аспект фактично є ключовим в справі дослідження голоду-геноциду 1932-1933 років.

Протягом 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. з'явилося чимало наукових праць присвячених Голодомору, а також масовим репресіям, які супроводжували штучний голод. Даною проблемою на Миколаївщині займаються такі дослідники: М.М. Шитюк, В.П. Шкварець, П.І.Соболь, Є.Г. Горбуров, Ю.В. Котляр, Г.І. Ковальов, М.М. Мельник, П.М. Тригуб, О.М. Юрчик та інші¹. В монографіях М.М.Шитюка, В.П.Шкварця, М.Ф.Мельника, на основі раніше не задіяного масиву архівних джерел, розкрито причини, демографічні, економічні, психологічні наслідки голодомору. Але найціннішим в роботах є розкриття катастрофічного стану в якому знаходилося населення Миколаївської області, особливо селяни. В 2008 році, силами колективу істориків Миколаєва, підготовлено та опубліковано Книгу пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, Миколаївська область.

Проблема голодомору безумовно знайшла своє відображення на районному рівні. Безпосередню участь у пошуку та підготовці

(на матеріалах Баштанського району Миколаївської області)

матеріалів по Баштанському району, а також висвітленні проблеми на сторінках місцевої преси приймала начальник архівного відділу Баштанської райдержадміністрації Людмила Чорна ². В 2008 році силами місцевих вчителів, архівних працівників було підготовлено і опубліковано дві книги про голодомор на території Баштанського району. Основою видань є спогади очевидців голодомору – жителів Баштанщини, список жителів Баштанки, загиблих від голоду, інформація про виявлені місця поховання жертв, фотодокументи, статті про голодомор 1932-1933 років³. Книги представляють цінність для узагальнюючих досліджень, містять важливе джерело інформації - свідчення очевидців, для майбутніх поколінь. Саме регіональні дослідження дають можливість багатогранно, комплексно і об'єктивно висвітлювати тему голодомору в українській історії.

Регіональному аспекту загальної проблеми присвячується і дана стаття. Однак, нажал, масив документів, який вперше введено до наукового обігу у роботі, є досить обмеженим, що значно ускладнює завдання. Пояснення – знищення, свого часу, документів відповідного змісту. Особливістю Баштанського району Миколаївської області, в цьому контексті, є найгірший рівень збереження документів порівняно з іншими регіонами області.

Метою роботи є спроба, на основі раніше не задіяних архівних матеріалів, розкрити глибину трагедії, катастрофічний стан селянства, його неприродну смертність від штучного голоду, рівень руйнації суспільних взаємин.

Миколаївська область, у зв'язку із специфікою економіки краю, яка була зосереджена, в основному, на сільському господарстві, знаходиться в ряду регіонів України найбільш постраждалих від голоду. Одним з районів сучасної Миколаївської області, стан якого, в певній мірі, показовий при висвітленні даної проблеми, є Баштанський. Реформи у територіально-адміністративному устрої у 20-30-х роках змінювали кілька разів його назви і кордони. І тільки 7 лютого 1928 року район отримав свою сучасну назву і визначився із територією - за постановою ВУЦВК і РНК УРСР Полтавський район Одеської області перейменовано в Баштанський район. Складовою частиною Миколаївської області район став восени 1937 року, вийшовши зі складу Одеської області, яка була поділена на Одеську та Миколаївську, згідно із постановою ЦВК СРСР від 22 вересня 1937 року «Про розподіл Харківської, Київської, Вінницької і Одеської областей».

Голод розпочинався з подій, пов'язаних із весняною посівною кампанією 1932-33 років і хлібозаготівлею, яка слідувала за нею. Ще взимку 1931-1932 років селяни почали відчувати нестачу продовольчих товарів. На весні 1932 року розпочинається голод. Вес-

няна посівна кампанія проходила в складних умовах - не вистачало посівного матеріалу, тому що він більшою частиною вивезений, не встигали засіяти вчасно заплановані території, тому що люди поперше - виснажені, і по-друге знали, що весь врожай конфіскують, не вистачало тяглої сили. Про це свідчать звіти чиновників різних рівнів. За інформацією секретаря Баштанського райпарткому т. Шевченко, що надіслана до Одеського обласного КП(б)У, 17 квітня 1932 року зафіксовано наступне: «...Сьогодні, незважаючи на те, що ми повністю перекрити всю площу за планом своїми ресурсами не зможемо, нам чомусь 205 центнерів позички з насіння зрізали... 1166 га колосових культур нам перекрити зараз немає чим...»⁴.

Через десять днів, 27 квітня – черговий звіт цього ж секретаря райпарткому, в котрому він пише: «Виконання сівби ранніх культур по району на 25/IV-32 року наступне: загальна площа ранніх культур за планом облземвідділу складає 21 271 га. Виходячи з наявних фондів насіння, план Райземвідділу по раннім культурам складає 17 525 га, з них засіяно 1 368 га, що складає 7,87%... План сівби пізніх разом з травами і технічними культурами складає по завданням облземвідділу 32 590 га, районом запроєктовано засіяти 36 562 га. Засіяно 1 219 га...»⁵. Наймовірно перебільшені плани сівби ранніх і пізніх культур провокували значні нестачі у посівному фонді району. В той же час державні структури відмовляли у наданні позики для отримання додаткового насіння. Пояснення – політична доцільність, прагнення до останнього вичавити економіку краю, зламати волю до опору українських селян.

За попередніми планами, Баштанській район у 1932 році повинен був в обов'язковому порядку перерахувати до державного фонду суму, яка в кілька разів перевищувала можливості району і становила 431 931 руб. (район міг назбирати лише 97 068 руб., що складало 22,3% від запланованої суми). В останні дні кварталу облфінвідділ збільшує квартальний план мобілізації коштів ще у два рази⁶.

Завищені в кілька разів плани хлібозаготівлі і мобілізація коштів на потреби індустріалізації врешті решт призвели до очікуваного результату - катастрофічної нестачі їжі і страшного голоду з численними випадками людоїдства.

Відповідно до інформації Баштанського райпарткому Одеському обласному Бюро КП(б)У про хід посівної кампанії в районі, станом на 25 травня 1932 року організація праці в господарствах району дуже слабка, через складнощі із харчуванням, якого фактично немає: «Допомоги до цього часу не отримано. Зараз, як ніколи, ця допомога необхідна через те, що в більшості колгоспів абсолютно відсутній хліб».

В цьому ж документі міститься пункт про так звану «класову боротьбу» навколо політгосподарських кампаній, де поряд із висвітленням методів цієї ж боротьби, автор, мабуть ненавмисно, абсолютно чітко описав справжню ситуацію в районі: «В зв'язку із труднощами з хлібом, помітна розгубленість більшості не тільки сільських, але і районних робітників, через що партійно-масова робота в колгоспах призупинилася...». Більше того, зафіксовані вияви протесту через відсутність хліба в районі. В Мар'ївській, Пісковській, Н.Іванівській, Н.Егорівській і Мар'янівській сільрадах мали місце випадки, коли колгоспники відмовлялися працювати і йшли з поля під час весняних робіт. В селах Піски, Н.Егорівка, Н.Іванівка, Баштанка, Н.Павлівка, Н.Сергіївка, Мар'янівка окремі селяни, переважно виключені з колгоспу, забирали самовільно своїх коней, пояснюючи це необхідністю використати їх для їжі. Неодноразово виявляли рукописні листівки, в яких містився заклик до непокори, повстання. В Баштанці 24 травня 1932 року – біля 50-ти жінок артілі Комінтерна зібралися разом і намагалися влаштувати демонстрацію – хотіли йти до райвиконкому і парткому вимагати хліба. Прийнятими заходами ця демонстрація не була допущена. Особливо гостро питання із хлібом стояло в колгоспах, які спеціалізувалися на овочевих культурах⁷. Знайшовши сили, мужність для вияву протестів – українське селянство вкотре доводить свій волелюбний дух, який важко було зламати навіть інквізиторськими методами, що використовувала радянська влада.

Стан селян, їх настрої є безперечно зрозумілими. Люди голодують і їм необхідна їжа. Але вирішення цієї проблеми для представників компартії вбачалося не в забезпеченні нормального харчування, а в іншому. «Новаторський підхід» номенклатурних працівників полягав в наступному - насамперед необхідно посилити партійно-масову роботу в колгоспах і проробити останні історичні рішення ЦК партії і уряду. Для цього організовано додатковий виїзд до села партійних функціонерів і оголошено про проведення декади перевірки популяризації цих рішень. Безумовно, в час коли люди гинули від голоду, глумливість таких заходів переходить всі межі.

Влітку 1932 року розпочинається збір врожаю. Він супроводжується тотальним контролем з боку влади. Через нестачу їжі, а також, так би мовити, «безгосподарне» ставлення влади до зібраного врожаю (фіксувалися випадки, коли зерно гнило у ямах, на залізничних станціях...), селяни сподівалися «крадіжкою» незібраної половини врятувати свої родини. Створені численні групи, які перевіряють і конфіскують все, що люди намагалися приховати, аби вижити. Репресивно-каральні заходи призводять до ще більшої байдужості з боку селян, які не бачили перспектив, були впевнені, що

врожай все одно вивезуть, і не були матеріально зацікавлені в якісних результатах роботи. В постанові Баштанського райкому КП(б)У, від 9 червня 1932 року зазначалося: «...Дирекція МТС та партійні осередки не забезпечили виконання директив РНК щодо охорони засівів, внаслідок чого по деяких с/радах: Н.Іванівка, Баштанка, Горожено, Н.Олександрівка, Ефінгар, Явкино є випадки зрізування колосків. Попередити помічників директорів МТС та секретарів партійних осередків і запропонувати негайно посилити охорону врожаю. Аби припинити крадіжки хліба, бюро РПК пропонує: увесь облік врожаю покласти на бригаду, зокрема на бригадира, встановити наступний порядок. Після закінчення роботи бригадир на ніч залишає члена бригади, що перелічує копи та снопи, які по рахунку знаходяться під охороною. Кожний ранок бригадир перевіряє наявність хліба (копиць та снопів) на ділянці, яка здана під варту члена бригади. Зобов'язати дирекцію МТС після косовиці утворити по всім колгоспам комісії для перевірки якості збору врожаю та прийому поля від бригадирів⁸». Так стерегли хліб від людей, які в той самий час помирали від голоду.

Тотальний контроль за хлібозаготівлею супроводжується рядом заходів, направлених на покарання всіх винних в невиконанні нереальних планів. Восени стає зрозумілим - хлібозаготівля провалилася. В протоколі засідання бюро Одеського обкому КП(б)У, від 1 грудня 1932 року, де присутні окрім членів парторганізації представники обласного суду і прокуратури - Якимишин і Товаровська відповідно, мова йшла про зрив плану в районах області: «Обком заявляє про провал плану хлібозаготівель за листопад місяць і абсолютно не прийнятне падіння заготівлі хліба в останні п'ять днів місяця. Заготовлено за місяць 143,146 (37,8 %) тон зерна, а заплановано 378,892 тони, з них за останні п'ять днів всього 17,986 тон проти запланованих 32,952 тон. Такі ганебні результати хлібозаготівлі в листопаді пояснюються виключно тим, що парторганізації області не взялися по більшовистськи за практичне втілення рішень ЦК від 18.11.32р., які є могутнім засобом в боротьбі з класовим ворогом, саботажниками хлібозаготівель і опортуністичною куркульською агентурою всередині парторганізації...». Перелік «ворогів» значно розширено. До них відносилися вже не лише куркулі, а й середняки, незаможні селяни, навіть окремі представники низових парторганізацій, які на власні очі бачили жахи тих часів і всіма силами намагалися допомогти вижити селянам. «...Особливо неприйнятне положення з хлібозаготівлею склалося в Баштанському районі - 55,1 % виконання річного плану і 20,7 % - місячного... Оголосити догану бюро Баштанського РПК з попередженням. У разі невиконання мінімально 70 % річного плану за першу декаду

грудня, обком змушений прийняти суворі заходи по відношенню до районного керівництва... Обком категорично попереджає, що необхідно поєднувати боротьбу за обмолот та переобмолот з боротьбою за вилучення фондів, що приховуються від держави. Необхідно безжалісно гнати з партії, арештовувати і засуджувати, як зрадників, тих комуністів і працівників, які через острах загострення куркульського спротиву хлібозаготівлям, протидіють вилученню хліба, що приховується або розкрадений...»⁹.

В телеграмі Одеського обкому КП(б)У, від 11 січня 1933 року, за підписом Майорова, містилося звернення до Арбузинського, Баштанського, Владівського, Вознесенського та інших районів області, які не справилися з планом хлібозаготівлі: «Щоденні надходження хліба з вашого району свідчать про те, що Ви ще до цього дня не організували відповідної боротьби за хліб, не добилися ідейно-політичного озброєння партійної організації для розгрому класового ворога. Останнє рішення обкому і облвиконкому, а саме: виключення п'ятдесяти комуністів з партії із висилкою до концтабору, висилка п'ятисот родин, заключення до табору п'ятисот осіб із контрреволюційним ухилом, Вами не популяризується, не використовується для того, щоб сильніше вдарити по саботажу, зрадникам з партквитком в кишені, кулакам та їх прислужникам...»¹⁰.

5 лютого 1933 року до Баштанського районного керівництва направлено постанову бюро Одеського обкому КП(б)У, за підписом секретаря Обкому Вегера, в якій за спроби залишити фонди насіння для посівної кампанії і для самозабезпечення колгоспників, місцевих керівників звільнено і в подальшому проти них відкрито карну справу. Звинувачення баштанського партійне керівництво аргументували тим, що воно не організувало більшовистської боротьби за хліб і виконання плану хлібозаготівель в районі. Причину цього вбачали у позиції районного партійного керівництва, яке дозволило вилучення з окремих колгоспів і радгоспів значної кількості хліба з метою самопостачання, внесло елементи розвалу в партійну організацію, «послабило її боєздатність в боротьбі з куркульським опором», з приховуванням хліба від передачі державі, з фактами саботажу і куркульського переродження комуністів в ряді колгоспів і осередків. Основними винуватцями зазначених вище фактів, так званого «злочинного розбазарювання хліба» було визнано, в першу чергу – Секретаря райпарткому – Шевченко, Голову РВК - Лабороторина і Голову Рай КК – Вахранева. Обком і обл.КК – постановили: «секретаря РПК – Шевченко, що до останнього часу потурав розбазарюванню хліба, не припустив обговорення заяви тов. Лабороторина на бюро РПК – з партії виключити, Голову рай.КК Вахранева, який замість

здійснення партійного контролю, покривав незаконні дії і сам брав участь в самопостачальницьких заготівлях – з партії виключити. Цю постанову оголосити в пресі»¹¹.

Репресивні заходи комуністичної влади цим не обмежилися. Восени в Україну прибуває комісія на чолі з В.Молотовим. Мета - за будь-яку ціну забрати в українських селян все до останнього зернятка. 6 грудня 1932 року за підписами В. Чубаря і С. Косіора прийнята постанова Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У «Про занесення на «Чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі». Наприкінці грудня 1932 року право занесення сіл та колгоспів на «чорну дошку» своїми рішеннями отримали навіть райвиконкоми.

Вирішено вжити такі заходи до всіх, хто не справлявся із планом: негайно припинити постачання товарів до сіл, цілком припинити кооперативну і державну торгівлю на місці і вивезти з відповідних кооперативних і державних крамниць всі наявні товари; заборонити колгоспну торгівлю як для колгоспників, так і для одноосібників; припинити всіляке кредитування, провести в терміновому порядку стягнення всіх кредитів і інших фінансових зобов'язань; перевірити і очистити кооперативні і державні апарати від всіляких чужих і ворожих елементів.

За цією постановою, села, які вже були спустошені, прирікалися владі на повне вимирання разом із дітьми, хворими, жінками. На «чорну дошку» занесені також села Баштанського району: колгосп «Нове життя» Касперо-Миколаївської сільради - 24% виконання плану хлібозаготівлі, с. Піски Баштанського району, колгосп «Схід» Кашперо-Миколаївської сільради, колгосп «Модельний цех» Новосергіївської сільради, колгосп «14 роковин Жовтня» Бармашівської сільради, колгосп «Червона Україна» Привільненської сільради¹². В додатку до спецзведення № 32 йдеться про стан занесених на «чорну дошку» сіл, зокрема Баштанського району : «... Вороже ставлення до заходів, що проводяться, всюди. Настрій села пригнічений. Частина райуповноважених, що знаходяться в колгоспах, злилися з масами і зайняли пасивну лінію. На сьогоднішній день вдалося перетягти на наш бік і направити на роботи проти можливої частини села і окремих осіб, що займаються саботажем хлібозаготівель, значну частину червоноармійців, червоних партизан і незаможних селян, які розпочали допомагати у проведенні відповідних заходів»¹³. Перелічені в документі особи, входили до численних комісій, метою яких було з максимальним результатом вилучити у селян все, що вони так старанно намагалися приховати в надії врятувати себе і свою родину. «Червона мітла», як тоді називали цих грабіжників, вимела зерно так, що в колгоспах не залишилося ні продовольства, ні фуражу, ні насіння¹⁴.

Однак і цим не завершувався перелік каральних заходів, які застосовував комуністичний режим до українського селянина. Частину колгоспів примушували виконувати хлібозаготівлі, використовуючи репресії по відношенню до селян. Велася навіть статистика виконання плану до і після застосування репресій. Наприклад, за Н-Христофорівською сільрадою, план хлібозаготівлі для якої становив 2655 центнерів, зафіксовано «виконання плану до застосування репресій» 47,3% (1255,82 центнерів зерна), а після відповідних заходів, станом на 25.01.33, - 56% (1486,93 центнерів зерна)¹⁵. Всього на дев'ять відсотків вдалося збільшити кількість зданого хлібу. І якою ціною. Цинізм влади не мав меж.

Репресії проти селян в основному проводилися під гаслами боротьби із куркулями. Справи репресованих сфабриковані і містять абсурдні обвинувачення.

В 1932 році заарештовано мешканця села Христофорівка Бугу Григорія Филімоновича. В заключному обвинуваченні говорилося: «...куркуль села Христофорівка Г. Ф. Буга 1879 р.н., учасник повстання і розстрілів червоних партизан, розкуркулений у 1929 році. Був власником нафтового двигуна, млина, великої рогатої худоби та іншого. Позбавлений виборчих прав. В теперішній час розповсюджує серед колгоспників чутки про те, що радянська влада заморить всіх голодом, залишивши тільки комуністів та комсомольців. Говорив, що влада, позабравши весь хліб, залишила колгоспників на голодну смерть. Одночасно займається систематичними крадіжками колгоспного зерна, яке було знайдено у нього 15.12.32 р. в кількості 3 центнерів (мається на увазі хліб, який був вирощений у власному господарстві і згодом конфіскований). Згідно із показами свідків... Буга злісно точив опір виконанню наданого йому твердого завдання по хлібу, який потім було вилучено репресивним шляхом. Перебуваючи церковним старостою в 1930 році мав тісний зв'язок із попом...». Звинувачено Бугу згідно із статтями 54-10 (пропаганда або агітація, які містять заклик до заміни, підриву або послабленню радянської влади), 54-7 (підриг державної промисловості, транспорту і торгівлі, здійснений в контрреволюційних цілях) кримінального кодексу УРСР, терміном на три роки¹⁶.

Подібна справа жителя того ж села - Божко Григорія Івановича: «... вступив до артілі, де вів антирадянську агітацію. Коли опубліковано статтю товариша Сталіна, Божко навмисно по іншому трактував її, агітував за вихід з колгоспу. Пізніше сам вийшов і потягнув за собою значну частину селян... Свідки наголошували..., що він підходив і говорив... весь хліб вивозять на елеватор, а ти ударниця за що працювала весь рік... Божко підбурював маси, щоб вима-

гали кращого харчування. Говорив, що під час панщини і то давали сало та інші продукти, а зараз годують одними буряками...». Вирок ідентичний: згідно із статтями 54-10 і 170 п. «Г» кримінального кодексу УРСР обвинуваченому було визначено покарання - три роки¹⁷. В справах інших односельців Божко - Якименко Івана Осиповича, Коваля Прокопія Акимовича, Галушко Ігнатія Трофимовича та інших звинувачення повторюються: «...Якименко куркуль, як до революції так і після... Агітував колгоспників проти виконання плану хлібозаготівлі, говорив, що план виконати неможливо, вивезли все борошно, а самі будемо чортів їсти... Виступав проти колгоспів...»¹⁸, «...Коваль вів антирадянську агітацію, наголошуючи, що колгоспи - це панщина... Заявляв, що довго радянська влада існувати не буде, тому що гірше банди, вони займаються виключно грабунками та насильством над народом...»¹⁹, «...Галушко систематично займався антирадянською агітацією, говорив, що план хлібозаготівлі виконати неможливо... Говорив, що скільки переобмолотів ви не будете робити все одно плану не виконаєте і скоро доберуться до вас і зроблять з вас переобмолот...»²⁰. Стаття, яка найчастіше зустрічається у подібних справах, це 54-10. Термін покарання від 3 до 5 років в більшості випадків. Поряд із справами, де фігурує одна особа, зустрічається безліч колективних звинувачень. В одній із справ звинувачено в антирадянській агітації і контрреволюційній діяльності цілу родину: Горбуліна Микиту Гавриловича, 1867 р.н., Горбуліна Івана Єфремовича, 1912 р.н., Горбуліна Олександра Єфремовича, 1913 р.н., Горбуліна Івана Микитовича, 1911 р.н. Термін покарання - від 10 до 5 років. Родина була звинувачена у приховуванні власного зерна²¹. Селяни, які своїм важким трудом обробляли землю, сіяли та збирали врожай, і бажали лише одного – продовжувати спокійно працювати, саме за це і відпрацьовувалися до концтаборів, морилися голодом, принижувалися.

Страждання, які переніс український народ в той час, важко оцінити. Люди вмирали від голоду, божеволіли, повсякчасно фіксували випадки трупоедства і людоедства, над ними знущалися в концтаборах.

В мить, коли хліб давався такою ціною, його без зупинки вантажили на закордонні судна. З матеріалів бюро Миколаївського міськпарткому про хід заходів щодо забезпечення безперебійного завантаження експортних кораблів хлібом, стає вкотре зрозумілим цинізм владних структур. Робота по завантаженню велася в період, коли звичайною стає смерть від голоду, коли люди, що знаходилися на порозі смерті, притягалися до кримінальної відповідальності за те, що намагалися вижити - йшли в поле, аби назбирати колосків, які залишилися після збиральної кампанії і встигли померзнути від холодів.

З метою не зірвати процес вивозу зерна за кордон прийнято щоденний графік постачання до елеватору 6 000 тон хліба за добу. Були задіяні залізні дороги, по якій щодня до порту повинно надходити 2 500 тон. «Заготзерно» зобов'язувалося двічі на день, за допомогою 60-ти вагонів, поставляти 1 000 тон хліба на добу. Автомобільним транспортом постачалося 1 500 тон. Додатково мобілізовано ще 9 автомашин для завантаження 2-х барж, об'єм яких складав 1 000 тон. Через великі обсяги зерна, що перевозилося до іноземних кораблів, роботу по завантаженню вели і вдень і вночі. Всього, на рейді в порту перебувало в кінці листопада 1933 року п'ять кораблів, які терміново завантажували хлібом²². 15 грудня 1933 року знов постановою міськпарткому про заходи, щодо відвантаження чергової партії зерна до хлібних пароплавів, яке завершувалося 25 грудня. Цього разу добова норма була зменшена до 3 500 тон на добу. Всього за означений проміжок часу було завезено зерна до порту 35 000 тон²³. Це лише невеличкий епізод в справі грабіжницької політики, направленої на геноцид проти українського народу, яку проводили представники комуністичної партії в 30-х роках ХХ століття.

Кількість померлих від голодомору 1932-1933 рр. в Україні неможливо підрахувати точно. Різні дослідники називають цифри від 7 до 12 млн. жертв. Немає точних відомостей про кількість померлих від голоду і на Миколаївщині. Списки померлих, переважну їх більшість, ще у 1934 році вилучено з органів ЗАГС та сільрад співробітниками НКВС. На основі архівних документів, що збереглися, і спогадів громадян вдалося встановити лише 20 тисяч померлих в області²⁴. Але, зрозуміло, що реальну кількість загиблих дана цифра не віддзеркалює і, таким чином, не відповідає дійсності. Про масштаби трагедії на території Миколаївській області частково говорить такий факт - за 14 років, з 1926 року по 1939 рік в області не зареєстровано наймінімального приросту населення²⁵.

Ситуація із збереженням архівних документів в Баштанському районі є показовою. Знищено більшість актових записів про смерть за ці роки по району. Збереглися частково документи реєстрації смертей за 1932-1933 рр. лише по Явкинській, Ленінській, Новоданцинській сільських радах, але у жодному актовому записі не вказано дійсну причину смерті. Однак, архівними працівниками, що посилаються на статистичні дані того часу, все ж було встановлено, що станом на 1 грудня 1932 року в Баштанському районі налічувалося 8233 голодуючих дорослих, 6044 – дітей. Всього по району голодувало 14279 осіб. В той же час, до списку загиблих громадян від голоду, наданого держархіву Миколаївської області Баштанською райдержадміністрацією, увійшло тільки 288 померлих

осіб, чії прізвища були встановлені²⁶. Зрозуміло, що названа цифра не є повною через названі вище причини. Але сьогодні, навіть 288 встановлених прізвищ загиблих, є вкрай важливим для справи вшанування пам'яті про невинно померлих людей.

Голодомор 1932-1933 років став страшним випробуванням, яке пройшов український народ. Мільйони померлих страшною смертю дорослих і дітей, деградація сільського господарства, зміни у свідомості – все це страшні наслідки тих років. Навіть сьогодні ми відчуваємо їх на собі – пусті, залишені людьми села, поступовий занепад сільського господарства, особливо гостро відчувається в регіонах, найбільш постраждалих від голодомору. Політика, що проводила комуністична партія, розірвала майже сакральний зв'язок українського селянина із його землею.

Драматизм ситуації у 1932-1933 роках посилювався тим, що влада відмовлялася визнавати факт масового вимирання людей від нестачі їжі. Будь-яке нагадування про голод, викликаний спланованою політикою, прирівнювалось до злочину проти держави. Масове вимирання людей, закриті села, що заносили до «чорних дошок» за невиконання розбійного плану хлібозаготівлі, робота так званої «червоної мітли», репресії проти тих, які всупереч планомірним заходам влади, змогли вижити в обставинах, які сьогодні нам здаються неможливими – все це перенесли мешканці Баштанського району Миколаївщини. В даній статі вони виступили в якості частки єдиного цілого – українського народу, символізуючи його страждання. Навіть пізніше, коли офіційно визнали існування «культу особи» Сталіна і репресії цього режиму незаконними, голодомор 1932-33 років продовжували замовчувати, а документи знищувати, сподіваючись приховати антилюдські вчинки влади. Тільки завдяки архівним працівникам частина документів по періоду була збережена для майбутнього. Сьогодні, в ім'я померлих мученицькою смертю, нашим обов'язком є відновлення пам'яті про кожного загиблого.

Примітки:

¹Соболь П.І. Шкільництво Миколаївщини в голоді 1932-1933 років // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних і морально-психологічних наслідків. – Київ-Нью-Йорк, 2003. - С.364-375; Шитюк М.М., Горбуров К.Є. Миколаївщина в голодних 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 роках. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудими, 2007. – 249с.; Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Миколаївська область // Український інститут

(на матеріалах Баштанського району Миколаївської області)

Національної пам'яті, Миколаївська обласна державна адміністрація. – Миколаїв: Вид-во «Шамрай», 2008. – 864 с.

² Чорна Л. Голодомор 1932-1933: факти, події // <http://bashtanka.pp.net.ua/publ/179-1-0-337>.

³ Голодомор 1932-1933 рр. Народна правда. - Баштанка, Студія Макс, 2008. - 115 с.; Голодомор. Баштанський район. - Баштанка, Студія Макс, 2008. - 137 с.

⁴ Державний архів Одеської області. - Ф.П-11. - Оп. 1. - Спр. 119. - Арк. 99-101.

⁵ Там само. - Арк. 102 – 103.

⁶ Там само. - Арк. 104.

⁷ Там само. - Арк. 111-113.

⁸ Там само. - Спр. 123. - Арк. 171.

⁹ Там само. - Спр. 141. - Арк. 31-36.

¹⁰ Там само. - Спр. 165. - Арк. 20-21.

¹¹ Там само. - Арк. 127-128.

¹² Там само. - Ф.Р-710. - Оп. 1. - Спр. 26. - Арк. 19-26; Ф.П-11. - Оп. 1. - Спр. 141. – Арк. 45.

¹³ Там само. - Ф.Р-710. - Оп.1. - Спр. 173.

¹⁴ Миколаївщина: літопис історичних подій. – Миколаїв, 2002. – С. 351-352.

¹⁵ Державний архів Миколаївської області. - Ф.Р-167. - Оп-1. - Спр. 469. - Арк. 153.

¹⁶ Там само. – Ф-5859. - Оп. 2. - Спр. 822. - Арк. 12-14.

¹⁷ Там само. – Спр. 706. - Арк. 25.

¹⁸ Там само. – Спр. 5592. - Арк. 16-17.

¹⁹ Там само. – Спр. 2414. - Арк. 11.

²⁰ Там само. – Спр. 1222. - Арк. 10.

²¹ Там само. – Спр. 6184. - Арк. 1-28.

²² Там само. – Ф.П-6. - Оп. 1. - Спр. 470. – Арк. 31.

²³ Там само. - Арк. 166.

²⁴ Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Миколаївська область – Там само. – С.18.

²⁵ Миколаївщина: літопис історичних подій. - Там само. – С. 360.

²⁶ Електронний ресурс державного архіву Миколаївської області // <http://mk.archives.gov.ua/golodomor/index.php>.

Список скорочень

- ВУЦВК УРСР – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет Української Радянської Соціалістичної Республіки;

- КП(б)У – Комуністична партія більшовиків України;

- РНК – Рада народних комісарів;

- РВК – Районний виконавчий комітет;
- РПК – Районний партійний комітет;
- Рай.КК – Районний комітет комсомолу;
- Обл.КК – Обласний комітет комсомолу;
- КК УРСР – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки;
- Комінтерн – Комуністичний інтернаціонал;
- Облземвідділ – Обласний земельний відділ;
- Облфінвідділ – Обласний фінансовий відділ;
- МТС – Машинно-тракторна станція.

Ольга Баковецкая

**Голодомор 1932-33 годов – региональный аспект
(на материалах Баштанского района Николаевской области)**

Статья посвящена событиям периода 1932-1933 годов, а именно голодомору в Украине. Региональный аспект, на котором сделан акцент в работе, значительно повышает её актуальность. В статье задействованы архивные материалы, которые ранее не использовались исследователями.

Olga Bakoveckaya

**The hunger 1932-1933 - a regional aspect
(on material Bashtanskogo region Nikolaevskoy area)**

The article is dedicated to event of the period 1932-1933, as follows голодомору in Ukraine. The Regional aspect, on which is made accent in working, vastly raises her urgency. In article are used archive material, which earlier were not used issledovatelyami.

Надійшла до редколегії 25.03.2009.